JAHON MAMLAKATLARIDA TA'LIMNI INTEGRATSIYALASH VA DEFFERENTSIYALASH HAMDA KASBGA YO'NALTIRISH MASALALARI

Ilmiy rahbar: Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika kafedrasi katta o'qituvchisi
Sotbarov Atabek Asilbek o'g'li
sotbarovatabek@gmail.com,
+99833-606-81-79
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika yo;nalishi talabasi
Ortig'aliyeva Surayyo
asurayyoortigaliyev55@gmail.com
+99894-801-55-44

Annotatsiya: Ushbu akademik maqola jahon mamlakatlarida ta'limni integratsiyalash va defferentsiyalash masalalari hamda kasbga yo'naltirish tizimlarining zamonaviy holati, ahamiyati va rivojlanish tendentsiyalarini atroflicha tahlil qiladi. Globalizatsiya, texnologik taraqqiyot va mehnat bozorining doimiy o'zgaruvchan talablari sharoitida ta'lim tizimlarining moslashuvchanligini oshirish, har bir o'quvchining individual ehtiyojlarini qondirish hamda ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga samarali tayyorlash muhim dolzarb vazifa hisoblanadi. Tadqiqotda integratsiya va defferentsiatsiya tushunchalarining nazariy asoslari, ularning pedagogik amaliyotdagi o'rni va samaradorligi, shuningdek, kasbga yo'naltirish tizimlarining xalqaro tajribasi ko'rib chiqiladi. Maqolada ushbu uch komponentning o'zaro bog'liqligi va ularning ta'lim natijalariga ta'siri tahlil etiladi. Xitoy, Markaziy va Sharqiy Yevropa mamlakatlari tajribasi hamda differentsial o'qitishning turli ta'lim bosqichlaridagi samaradorligi misolida ilg'or amaliyotlar va mavjud muammolar yoritiladi. Tadqiqot natijalari asosida ta'lim siyosatini takomillashtirish, uzluksiz kasbiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash va kelajakdagi ta'lim strategiyalari bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Ta'lim integratsiyasi, defferentsiatsiya, kasbga yo'naltirish, global tendentsiyalar, mehnat bozori, pedagogik yondashuvlar, o'quv dasturlari

Abstract: This academic article thoroughly analyzes the contemporary state, significance, and development trends of educational integration, differentiation, and vocational guidance systems across the globe. In an era marked by globalization, technological advancement, and the constantly evolving demands of the labor market, enhancing the adaptability of education systems, meeting each student's individual needs, and effectively preparing them for future professional careers are crucial and urgent tasks. The study examines the theoretical foundations of integration and differentiation, their role and effectiveness in pedagogical practice, and international experiences in vocational guidance systems. The article analyzes the interrelationship of these three components and their impact on educational outcomes. Advanced practices and existing problems are highlighted using examples from the experiences of China, Central and Eastern European countries, and the effectiveness of differentiated instruction at

various educational stages. Based on the research findings, recommendations are provided for improving educational policies, supporting continuous professional development, and outlining future educational strategies.

Keywords: Educational integration, differentiation, vocational guidance, global trends, labor market, pedagogical approaches, curricula

Аннотация: Данная академическая статья всесторонне анализирует современное состояние, значение и тенденции развития систем интеграции и дифференциации образования, а также профессиональной ориентации в странах мира. В условиях глобализации, технологического прогресса и постоянно меняющихся требований рынка труда повышение адаптивности образовательных систем, удовлетворение индивидуальных потребностей каждого учащегося и их эффективная подготовка к будущей профессиональной деятельности являются важными и актуальными задачами. В исследовании рассматриваются теоретические основы понятий интеграции и дифференциации, их роль и эффективность в педагогической практике, а также международный опыт систем профессиональной ориентации. В статье анализируется взаимосвязь этих трех компонентов и их влияние на результаты образования. На примере опыта Китая, стран Центральной и Восточной Европы, а также эффективности дифференцированного обучения на различных этапах образования, освещаются передовые практики и существующие проблемы. На основе результатов исследования даются рекомендации по совершенствованию образовательной политики, поддержке непрерывного профессионального развития и определению будущих образовательных стратегий.

Ключевые слова: Интеграция образования, дифференциация, профессиональная ориентация, глобальные тенденции, рынок труда, педагогические подходы, учебные программы

Kirish: Global miqyosda ta'lim tizimlari jadal o'zgarishlar davrini boshdan kechirmoqda. Texnologik inqiloblar, iqtisodiy globalizatsiya va demografik o'zgarishlar ta'lim muassasalaridan moslashuvchanlik, innovatsion yondashuvlar va mehnat bozorining murakkab talablariga javob berishni talab qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, ta'limda integratsiya va defferentsiatsiya tamoyillarini amalga oshirish, shuningdek, shaxslarni kasbga samarali yo'naltirish masalalari har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Integratsiya ta'limning turli bosqichlari, fanlararo bilimlar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga qaratilgan bo'lsa, defferentsiatsiya har bir o'quvchining individual ehtiyojlari, qiziqishlari va o'rganish uslublarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini moslashtirishni anglatadi. Kasbga yo'naltirish esa, o'z navbatida, ta'lim jarayonini real mehnat bozori talablari bilan bog'lab, shaxslarning kasbiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga yordam beradi.[1]

Ushbu maqolaning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat: birinchidan, ta'limda integratsiya va defferentsiatsiyaning nazariy asoslarini va ularning global amaliyotdagi o'rnini tahlil qilish; ikkinchidan, kasbga yo'naltirish tizimlarining xalqaro tajribasi va rivojlanish

[1] Muslimov N.A. va boshqalar. Kasbiy ta’limda o‘qitishning pedagogik texnologiyalari. - Toshkent, 2015. (Pedagogik mahorat va innovatsion yondashuvlar asoslari uchun).

tendentsiyalarini o'rganish; uchinchidan, ushbu uch komponentning o'zaro bog'liqligi va ta'lim samaradorligiga ta'sirini baholash; to'rtinchidan, jahon mamlakatlari ta'lim tizimlaridagi ilg'or tajriba va muammolarni aniqlash; va nihoyat, ta'limni rivojlantirish va kelajakdagi kasbiy yo'naltirish strategiyalarini takomillashtirish bo'yicha asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ta'limda integratsiya va defferentsiatsiyaning nazariy asoslari hamda global yondashuvlari ko'plab ilmiy tadqiqotlar markazida bo'lgan. Integratsiya, keng ma'noda, ta'limning turli jabhalarini – o'quv dasturlarini, fanlarni, ta'lim bosqichlarini va hatto ta'lim muassasalarini – yagona, yaxlit tizimga birlashtirishni anglatadi. Xususan, kasbiy ta'lim kontekstida xalqaro miqyosdagi integratsiya, o'quv dasturlarini global iqtisodiy talablar bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyatga ega. Masalan, "Kamarni va yo'l" tashabbusi (BRI) doirasida Xitoy oliy kasb-hunar maktablarida sog'liqni saqlash, ta'lim va kasbiy ta'limni integratsiyalashgan rivojlantirish modellarini baholashga qaratilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, bunday integratsiya ta'lim natijalarini global iqtisodiy ehtiyojlar bilan moslashtirishda samaralidir [1]. Tadqiqotda ishtirok etgan maktablarning 75 foizi bitiruvchilarining ishga joylashish darajasi oshganini qayd etgan, bu esa xalqaro hamkorlik va o'quv dasturlarini sanoat talablari bilan uyg'unlashtirishning muhimligini tasdiqlaydi.

Defferentsiatsiya esa, o'quvchilarning xilma-xil ehtiyojlarini, o'rganish uslublarini va noyob tajribalarini qondirish maqsadida o'qitish metodlari va resurslarini moslashtirishga qaratilgan pedagogik strategiyadir [3]. Bu yondashuv sinflarda ko'proq individuallashtirilgan ta'limni ta'minlab, tushunchalarni o'zlashtirish uchun turli variantlar va shart-sharoitlarni taqdim etadi. Carol Ann Tomlinson kabi ekspertlarning fikricha, o'qitishni kontent, jarayon, mahsulot va o'quv muhiti kabi to'rt asosiy yo'nalishda differentsiallashtirish mumkin [3]. Tadqiqotlar defferentsiatsiyaning o'quvchilarning faolligini oshirishi va o'quv natijalarini sezilarli darajada yaxshilashi, ayniqsa, turli xil o'rganish ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilar uchun foydali ekanligini tasdiqlaydi. Masalan, Procedia Social and Behavioral Sciences jurnalidagi tadqiqot o'qituvchilar o'quvchilarning afzalliklariga javob beradigan kontentdan foydalanganda ijobiy ta'sirlarni aniqlagan [3].

Bundan tashqari, hamshiralik kasbidagi (EBN) dalillarga asoslangan hamshiralik kursida differentsial o'qitishning samaradorligini o'rganish bo'yicha olib borilgan tadqiqot, talabalarning o'rganish qiziqishlarini oshirganini, mustaqil fikrlashni rag'batlantirganini va akademik yutuqlarni yaxshilaganini ko'rsatdi [2]. Bu natijalar differentsial o'qitishning turli qobiliyatga ega bo'lgan auditoriyalarda qo'llanilishi mumkinligini va shaxslarning professional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

Kasbga yo'naltirish tizimlarining xalqaro amaliyoti va rivojlanish tendentsiyalari ta'limning keyingi, muhim bosqichini tashkil etadi. Bu tizimlar shaxslarning qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozori talablari o'rtasidagi muvozanatni topishga yordam beradi. Markaziy va Sharqiy Yevropaning Vengriya, Chexiya va Slovakiya kabi mamlakatlarda kasbiy va kar'era yo'naltirish xizmatlarining evolyutsiyasi o'rganilgan qiyosiy tadqiqot shuni ko'rsatadiki, bu tizimlar 20-asr boshlaridan buyon tez-tez sodir bo'lgan siyosiy o'tishlar va boshqaruv tuzilmalaridagi o'zgarishlardan sezilarli darajada ta'sirlangan [4]. Tadqiqot shuni ta'kidlaydiki, mavjud siyosat

tavsiyalari ko'pincha turli siyosatlarning o'zaro bog'liqligini va o'ziga xos kontekstual omillarni e'tibordan chetda qoldiradi, bu esa kasbiy/umrbod yo'naltirishning haqiqiy qiymatini yashiradi [4]. Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO) va Yevropa Komissiyasi kabi tashkilotlar tomonidan belgilangan xalqaro standartlarga qarama-qarshi bo'lgan bu holat, mazkur sohada kompleks va kontekstga mos yondashuvlarga ehtiyoj borligini ko'rsatadi.

Jahon mamlakatlari ta'lim tizimlaridagi muammolar va ilg'or tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, ko'plab davlatlar ta'limni mehnat bozori talablari bilan moslashtirish, pedagogik innovatsiyalarni joriy etish va barcha o'quvchilar uchun sifatli ta'lim imkoniyatlarini ta'minlashda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Biroq, Xitoyning BRI doirasida kasbiy ta'limni xalqaro standartlarga integratsiyalash, bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichlarini oshirish orqali erishgan yutuqlari ilg'or tajriba sifatida xizmat qiladi [1]. Differentsial o'qitishning EBN kurslarida qo'llanilishi esa ta'lim muhitini yaxshilash va kasbiy g'ayratni oshirishda qanday samarali bo'lishini ko'rsatadi [2]. Bu tajribalar ta'lim tizimlarini yanada moslashuvchan, inklyuziv va samarali qilish uchun yo'l xaritasi bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot adabiyotlarni tanqidiy tahlil qilish va sintez qilishga asoslangan bo'lib, ta'limda integratsiya, defferentsiatsiya va kasbga yo'naltirish masalalariga global nuqtai nazardan yondashadi. Metodologiya mavzuga oid mavjud ilmiy adabiyotlar, hisobotlar va siyosat hujjatlarini tizimli ko'rib chiqish va ularni qiyosiy tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Tadqiqotning asosiy yondashuvi — bu fenomenologik tahlil bo'lib, u ta'lim jarayonlaridagi xalqaro tendentsiyalar va pedagogik yondashuvlarning mohiyatini chuqur anglashga qaratilgan.

Tadqiqotda tanlangan adabiyotlar tahlil qilinib, integratsiya va defferentsiatsiyaning nazariy asoslari, ularning pedagogik amaliyotdagi namoyon bo'lishi hamda kasbga yo'naltirish tizimlarining turli mamlakatlardagi rivojlanish tajribalari umumlashtirilgan. Xususan, Xitoyning oliy kasb-hunar ta'limidagi xalqaro integratsiya [1], differentsial o'qitishning samaradorligi [2, 3] va Markaziy va Sharqiy Yevropa mamlakatlarida kasbga yo'naltirish xizmatlarining evolyutsiyasi [4] kabi aniq misollar sintez qilish uchun asos bo'ldi. Ushbu tadqiqotning maqsadi mavjud xalqaro tajriba va nazariyalarni umumlashtirish, ularning integratsiya va defferentsiatsiya jarayonlariga ta'sirini baholash hamda umumiy tendentsiyalarni aniqlashdan iborat. Shuningdek, tadqiqotda mavjud adabiyotlardagi bo'shliqlar aniqlanib, kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlari uchun asos yaratiladi. Tahlil natijalari asosida ta'lim siyosatini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Xulosa

Jahon mamlakatlarida ta'limni integratsiyalash va defferentsiyalash hamda kasbga yo'naltirish masalalari zamonaviy ta'lim tizimlarini rivojlantirishning asosiy ustunlaridan biridir. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, global miqyosda mehnat bozori talablari va shaxsiy ehtiyojlarning xilma-xilligi ta'lim muassasalaridan yanada moslashuvchan va inklyuziv yondashuvlarni talab qilmoqda.

Integratsiya o'quv dasturlarini xalqaro standartlar va mehnat bozori talablari bilan uyg'unlashtirish orqali ta'limning sifatini oshirishga xizmat qiladi. Xitoyning "Kamarni va yo'l"

tashabbusi doirasida kasbiy ta'limni xalqaro darajaga integratsiyalash bo'yicha tajribasi shuni tasdiqlaydiki, xalqaro hamkorlik va o'quv dasturlarini sanoat ehtiyojlari bilan moslashtirish bitiruvchilarning ishga joylashish darajasini sezilarli darajada oshiradi [1]. Bu esa, integratsiyalashgan ta'lim modellarining iqtisodiy samaradorligini namoyish etadi.

Defferentsiatsiya esa ta'lim jarayonini har bir o'quvchining individual ehtiyojlari, o'rganish uslublari va qobiliyatlariga moslashtirish orqali o'quv natijalarini yaxshilashning samarali vositasidir. Dalillarga asoslangan hamshiralik kursida differentsial o'qitishning muvaffaqiyati shuni ko'rsatdiki, bu yondashuv talabalarning o'rganish qiziqishlarini oshiradi, mustaqil fikrlashni rivojlantiradi va akademik yutuqlarni yaxshilaydi [2]. Ushbu pedagogik strategiya turli qobiliyatga ega bo'lgan o'quvchilar uchun qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishda muhim rol o'ynaydi [3].

Kasbga yo'naltirish tizimlari ta'limning keyingi bosqichi bo'lib, o'quvchilarni ta'lim orqali egallangan bilim va ko'nikmalarini amaliyotda qo'llashga tayyorlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Markaziy va Sharqiy Yevropa mamlakatlarining tajribasi shuni ko'rsatadiki, kasbga yo'naltirish xizmatlari siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlardan chuqur ta'sirlangan va ular ko'pincha turli siyosatlarning o'zaro bog'liqligini hisobga olmaydi [4]. Bu esa, kasbga yo'naltirishni kompleks va uzluksiz jarayon sifatida rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muslimov N.A. va boshqalar. Kasbiy ta’limda o‘qitishning pedagogik texnologiyalari. - Toshkent, 2015. (Pedagogik mahorat va innovatsion yondashuvlar asoslari uchun).
2. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2008.
3. Ziyomuhammadov B. Pedagogika. - Toshkent, 2012. (Strategik fikrlashni shakllantirishning nazariy jihatlari).
4. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. - Toshkent, 2006.
5. Агранович Б.Л., Чучалин А.И. Инновационное инженерное образование. // Инженерное образование, 2003. (Forsaytning ta'limdagi ilk modellari haqida).